ASPECTE ALE VOCATIVULUI LA NIVEL DIALECTAL. SUBSTANTIVUL FEMININ 'SOACRĂ'

MARA IULIANA MANTA

1. Propunem o analiză morfologică a termenilor referitori la 'soacră' în cazul vocativ, pe baza listei de referință realizate de autoare în colaborare cu Mihaela Morcov, în cadrul proiectului de cercetare *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză* (ALRR. *Sinteză*), Vol. III (în curs de elaborare), coordonat de Nicolae Saramandu. Din colectivul de lucru fac parte: Manuela Nevaci, Ionuț Geană, Carmen-Irina Floarea, Mihaela Morcov, Carmen Radu, Daniela Răuțu, Mara Iuliana Manta. Lista reuneşte materialul dialectal din cele opt atlase lingvistice regionale şi din materialul inedit pus la dispoziție de autorii altaselor lingvistice regionale.

2. Caz al adresării, vocativul respectă indicarea explicită de către locutor a alocutorului, ca destinatar al mesajului imperativ, al celui asertiv sau al celui interogativ (Cf. GALR 2008: 72). Substantivele comune care au vocativ sunt, cu precădere, nume personale generice (bărbat, femeie, fată etc.), nume de rudenie sau cuvinte indicând relații interpersonale. Numărul mare de forme, ca şi frecvența folosirii lor pentru clasa numelor de rudenie s-ar putea explica prin sensibilitatea specială a limbii române față de categoria animatului (Cf. DSL 1997 : 573).

Vocativul se marchează obligatoriu prin intonație, marca desinențială dublând-o pe cea suprasegmentală, atunci când apare. Caracterul specific al acestei intonații este dat de faptul că accentul vocativului este muzical şi de intensitate (silaba accentuată a vocativului este rostită pe un ton mai înalt decât celelalte), pe când cel de la nominativ este doar de intensitate (Cf. Vasiliu 1956: 8).

Pentru substantivele feminine, româna a împrumutat o desinenţă din slavă (*-o*), concurată de cea de la nominativ (*-ă*), tendința limbii fiind de folosire a formelor de vocativ identice cu cele de la nominativ. Astfel, dintre desinențele femininelor la singular (*-ă*, *-o*), doar *-o* este proprie vocativului[1]. Preferința pentru o anumită desinență este discutată de I. Coteanu din perspectivă morfologică, dar şi din cea pragmatico-socială. Aceste condiții justifică apariția a două sau trei forme de vocativ pentru acelaşi termen: *s¤ácră/ soácro, mámă/ mámo/ máma* etc.

3. Lista de cuvinte care desemnează la nivelul graiurilor dacoromâne gradul de rudenie stabilit prin căsătorie între mama unuia dintre soți cu celălalt soț reuneşte, în cazul vocativ, următorii termeni principali, cu variantele morfologice şi/sau fonetice:

[1] Desinențele sunt condiționate nu numai de structura substantivului la care se adaugă, ci şi de starea de spirit şi de gradul de familiaritate dintre cel care îl utilizează şi cel căruia îi e adresat (Coteanu 1990:243).

FD, XXXIV, Bucureşti, 2015, p. 44–47

BDD-A21076 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:43 UTC)

s¤ácră, soácro, mámă, mámo, máma, mámă s¤ácră, mămícă/ mamícă, múmă, múmo, mă˘că. Analiza noastră se referă, în principal, la aceşti termeni, dar face referiri şi la cei care nu formează arie lingvistică sau care apar ca al doilea şi al treilea răspuns, termeni cu relevanţă pentru realizările vocativului la nivel dialectal.

Termenul moştenit din latină, *soacră*, este, în general, cunoscut pe întregul terioriu al dacoromânei; vocativul este omonim cu nominativul în cele mai multe puncte cartografice, fiind marcat la nivel suprasegmental. Marca suprasegmentală este dublată, în unele cazuri, de interjecţii de interpelare care accentuează intensificarea chemării: *măi soacră* (cinci puncte în Crişana), *mă* ~ (un punct în Banat). Interjecţia *ha˘/hă˘* ~ însoţeşte frecvent substantivul în vocativ, în Crişana (două puncte) şi în Maramureş (paisprezece puncte); distingem, astfel, trei modalităţi de realizare a vocativului: cu păstrarea accentului de la nominativ, în Crişana şi în Maramureş (*hăi s@ácră*); cu deplasarea accentului pe desinenţă (*hăi s@acrắ*[2]), exclusiv în Maramureş; cu accentuarea celor două lexeme din structură, în Crişana (*hắi sȯ́cră*).

Deşi exprimă un grad redus de politeţe[3] în raport cu alte interjecţii, interjecţia *făi* este folosită în Muntenia (un punct), ca formă de întărire a gradului de rudenie şi de marcare a politeţii pozitive. În Transilvania (un punct), interjecţia urmează vocativul (*s ª£cr-ăi*) ca în subdialectul moldovean.

Câteva structuri de vocativ conţin adjectivul posesiv (*s¤ácră-mę́a)*, marcă de întărire a gradului de rudenie. În punctul cartografic 861 din Muntenia, desinenţa de vocativ *-o* apare la forma pronominală iar substantivul are forma omonimă cu nominativul: *soácrî-mę́o.* Structura *s ª£cră drágă* (din punctul 159, în Crişana) este o formă a politeţii pozitive.

Cu desinenţa specifică pentru vocativ, lexemul apare rar, în patru puncte din Banat şi în două din Transilvania: *s¤ácro*; forma este înregistrată, de asemenea, într-un punct din Transilvania, ca al doilea răspuns. Prin urmare, preferinţa pentru formele de vocativ omonime cu nominativul este întărită şi prin celelalte răspunsuri.

Cel mai răspândit apelativ este *mamă*, în forma omonimă cu nominativul. Spre deosebire de *soacră*, termenul este însoţit de interjecţii (*ăi/hăi*)[4], cu/fără forme aglutinate, în Moldova şi în Bucovina, constituind o particularitate a subdialectului moldovean. În privinţa elementului suprasegmental, identificăm patru situaţii: substantiv – interjecţie (*mámâ hăi* punctul 610 în Moldova), substantiv–interjecţie cu accent secundar (*mám-ắ˘* punctul 496 în Bucovina), substantiv–interjecţie, cu deplasarea accentului la final (*mam-ắ˘* punctul 598 în Moldova); întărirea vocativului prin asocierea cu imperativul: [*vínî-ŋc¤á*] *mam-ắ˘* (punctul 548, în Moldova).

[2] Aceste forme cu deplasarea accentului au valoarea unei trăsături dialectale pertinente pentru Maramureş (Tratat 1984: 333).

[3] Pentru subdialectul muntean, *mă* şi *mă˛* exprimă un grad mai înalt de politeţe faţă de alte interjecţii; nuanţările semantice apar şi în cazul interjecţiei *fă (fă˛)*, vorbitorii făcând deosebire între adresarea faţă de cineva apropiat (soţie, fiică) şi o femeie străină (*ibidem*: 185).

[4] În nordul şi centrul subdialectului moldovean, vocativul numelui personal este însoţit de interjecţia *hă˛* (*ibidem*: 219).

BDD-A21076 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:43 UTC)

Formele de vocativ cu desinenţă proprie ale lexemului *mamă* formează arie morfologică în Banat cu extindere în Transilvania (punctul 403): *mámo.* Trăsătura este marcă distinctivă a acestei zone, având în vedere formele întregistrate la al doilea şi la al treilea răspuns. În punctul 97 din Banat, marcarea desinenţială este dublată de accentul secundar *mámò*, marcând intensitatea apelării. În aceeaşi zonă, apare forma cu articol hotărât *máma* (patru puncte), cu implicare pragmatică.

Substantivul compus *mámă s¤ácră* este folosit ca apelativ pretutindeni în dacoromână, marcat suprasegmental. Variaţia formelor este dată de flexiunea primului sau a celui de-al doilea element component. În Crişana (cinci puncte) şi în Muntenia (trei puncte) apar forme în care primul lexem este articulat cu articol hotarât *máma s¤ácră*; în Muntenia (un punct), flexiunea apare la al doilea termen, cu desinenţă specifică pentru vocativ: *mámă s¤ácro*. Atipică este forma cu ambele substantive articulate (al treilea răspuns, un punct din Dobrogea), *máma s¤ácra*.

Mămícă / mamícă formează arie lingvistică în sud, mai ales în Muntenia şi Dobrogea, cu câteva puncte în Oltenia, având desinenţa omonimă cu cea de la nominativ. Câteva forme (înregistrate şi la al doilea răspuns) confirmă coocurenţa desinenţelor *-ă/-o*: *mămícă / mămíco; mamícă/ mamíco*. Foarte rar, intonaţia specifică vocativului este marcată prin prelungirea vocalei: *mămícằ* (punctul 800 în Muntenia). La al doilea răspuns, este înregistrată şi o formă cu articol hotărât: *mamíca*.

Apelativul *múmă* este înregistrat în Banat, Transilvania şi Oltenia. Forma cu desinenţă specifică pentru vocativ formează arie lingvistică doar în Banat (şase puncte la primul răspuns şi trei la al doilea răspuns). Tot aici, sunt notate formele cu articol hotărât (trei puncte în total la răspunsurile suplimentare): *múma*.

Máı̯că apare, în puncte izolate, în toate zonele (cu excepţia Maramureşului), dar formează arie în Oltenia. În afară de marcarea suprasegmentală, apare şi cea desinenţială specifică vocativului, în Crişana (punctul 118) şi în Banat (punctul 90, al doilea răspuns): *máı̯c ᵃo/ má˘co*.

În lista de referinţe, sunt înregistraţi şi termeni diminutivali şi ipocoristici: *mámi, mamíţo/-ă, mămíţă, mícă, măı̯cúţă*, *mămicúţă*, evidenţiind preferinţa pentru formele de vocativ omonime cu nominativul.

Dintre termenii de la al doilea răspuns sunt interesanţi sub aspectul semantic şi pragmatic, prin gradul de respect exprimat: *bábo* (două puncte în Banat), *dádo* (un punct în Banat), *fă mamáı̯* (un punct în Moldova).

4. Termenii care desemnează gradul de rudenie analizat nu cunosc o repartiţie unitară la nivelul subdialectelor dacoromâne. În Banat, frecvenţi sunt termenii *mamă* (cu opoziţiile *-o/-ă/-a*) şi *múmă* (cu opoziţiile *-o/-ă/-a*). În Crişana alternează *mamă* (cu opoziţiile *-ă/-a*) cu *máı̯că* (prin opoziţiile *-ă/-o*). În Maramureş este folosit termenul *soacră*, elementul suprasegmental fiind dublat de interjecţia de apelare *hăi*; un alt fenomen distinctiv îl constituie deplasarea accentului pe desinenţă (*hă˘s©acrắ*). În Transilvania apar mai mulţi termeni: *soácră* (cu opoziţiile *-ă/-o* şi cu interjecţia *-ă˘*), *mamă, mámă s¤ácră, múmă* (şi forma *múmă s¤ácră*).

Specificitatea subdialectului moldovean o constituie marcarea vocativului prin interjecţiile *ăi/hăi* şi frecvenţa termenilor *mamă* şi *mámă s¤ácră*.

BDD-A21076 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:43 UTC)

Cea mai mare varietate de termeni apare în Muntenia şi Dobrogea: *mamă, mámă s¤ácră, soacră* (cu adjectiv posesiv şi cu interjecţia *făi*); preferinţa pentru formele diminutivate generează alternanţa desinenţială *-ă/-o* şi, rar, *-a* : *mămícă / mămíco; mamícă/ mamíco/mamíca*.

Pentru Oltenia, specificul la nivel lexical îl constituie temenii *mái̯că* (marcat doar la nivel suprasegmental), *mú ̆că* (înregistrat la răspunsurile suplimentare) şi diminutivele: *mamíţă/ mamíţo, mămíţă, mămicúţă*.

5. Dominanta vocativului feminin analizat este omonimia cu nominativul, marcată suprasegmental. Ocurenţa lui *-ă* sau *-o* defineşte însă fiecare lexem înregistrat; mai mult, apare şi forma cu articol hotărât, astfel încât se creează opoziţiile *-ă/-o/-a*. Interjecţiile care însoţesc substantivul devin marcă distinctivă a acestui caz şi marchează deosebiri pragmatice la nivelul graiurilor. Cateva realizări atipice, precum desinenţa de vocativ la adjectivul posesiv şi formele cu accent secundar, confirmă varietatea mijloacelor de redare a vocativului feminin la nivel dialectal.

BIBLIOGRAFIE

ALLR. *Sinteză* III = *Atlasul lingvistic romn pe regiuni. Sinteză* (ALRR. Sinteză), în manuscris.

Coteanu 1990 = Ion Coteanu, *Gramatică. Stilistică. Compoziţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

DSL = Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2001.

GALR = *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, vol. I, *Cuvântul*, p. 72–77.

Tratat 1984 = *Tratat de dialectologie românească* (coodonator: Valeriu Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc.

Vasiliu 1956 = Laura Vasiliu, *Observaţii asupra vocativului în limba română*, în *Studii de gramatică*, vol. I, p. 5–23.

DES ASPECTS CONCERNANT LE VOCATIF AU NIVEAU DIALECTAL. LE NOM FEMININ *BELLE-MERE*

Les éléments lexicaux analysés reflètent la variété des moyens linguistiques de marquer le vocatif au niveau dialectal. La plupart des formes du nom féminin ont des formes identiques au nominatif, la différence este marquée par l’accent du mot prosodique. Morphologiquement, on a identifié un système d’opposition: *-ă, -o, -a* et, aussi, les interjections à valeur pragmatique: *fă*( ), *ăi̯/hăi̯*, *mă*(*i̯*).

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române

BDD-A21076 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 05:56:43 UTC)